

Потреба фізичного вдосконалення у студентів у сім'ї успішно формується також за умов цілеспрямованого виховання у них активно-позитивного ставлення до занять атлетичною підготовкою, яка базується на певних послідовних стадіях: потреба в рухах – установка – потяг – бажання – намір – прагнення – успішна практична діяльність – інтерес – звичка – потреба фізичного вдосконалення.

Література

1. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М.: Наука, 1996. – 178 с.
2. Ефимов О.О., Олешко В.Г. Основы теории атлетизма. – К.: КГИФК, 1992. – 28 с.
3. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. – М.: Изд-во МГУ, 1971. – 38 с.
4. Лапушин А.Н. Атлетическая гимнастика. – 2-е изд. – К.: Здоров'я, 1990. – 176 с.

Куліш О.І.

Кримський державний гуманітарний інститут

ПРИЙОМИ І СПОСОБИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ОСНОВА ГУМАНІСТИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ.

У гуманістичній психолого-педагогічній науці було розроблено і поставлено проблеми нової мети, моделі і задач освіти. Нова мета освіти складається, на думку К. Роджерса, у вихованні людини, що може конструктивно зустріти віч-на-віч усі надзвичайно складні ситуації і перипетії в сьогоdnішньому світі, де проблеми виникають швидше, ніж даються відповіді на них. Така мета припускає, що, той, хто навчається сам повинен бути відкритим і пластичним, ефективно включеним у процес змін. Педагог повинен бути здатний рівною мірою зберігати і передавати основні знання і цінності минулого, і в той же час жагуче бажати інновацій, що готують до невідомого майбутнього. Слід зазначити, що гуманістичною психологією не відкидаються традиційно сформовані задачі: передати знання і досвід, підготувати до життя в суспільстві, але задачі ці вторинні. На перший план висувуються задачі особистісного розвитку педагога і студента, як повноправних учасників педагогічної взаємодії.

У психології і філософії, теорії і практиці педагогіки категорія “взаємодія” розглядається як одна з базисних категорій. Так, на думку

І.О. Зимової цей феномен пов'язаний із впливом, переходом і розвитком різних об'єктів (у тому числі і соціальних) під впливом взаємної дії один на одного і на інші об'єкти. Будь-яке явище, об'єкт, стан може бути зрозуміло (пізнане) тільки в зв'язку і співвідношенні з іншими. Тому взаємодія розглядається вченими як щира

і кінцева причина речей [4, 15]. Так педагогічна взаємодія (її характер, зміст, модальність і ін.) є причиною зміни поведінкових реакцій учнів. Засобом передачі знань і мотивації їхньої пізнавальної діяльності, формування особистісних якостей.

З позиції системного підходу в педагогіці за функціонально-цільовою спрямованістю спілкування можна виділити, як мінімум вісім груп прийомів педагогічного спілкування. Це прийоми:

- на встановлення контакту як стану готовності обох до прийому і передачі “Я” і “Ти” – повідомлень і підтримці взаємозв’язку під час педагогічної взаємодії;
- передачі і прийому інформації (обміну інформацією, думками, судженнями, задумами, рішеннями, станами);
- спонукання чи стимулювання партнера по спілкуванню, а також аутоstimулювання, напрямок активності партнера на виконання визначених дій;
- комунікативної координації, тобто взаємного орієнтування й узгодження дій для організації спільної діяльності;
- розуміння і взаєморозуміння партнерами один одного (намірів, установок, переживань, станів);
- встановлення відносин (усвідомлення і фіксування свого місця в системі ролевих, статутних, ділових, міжособистісних і інших зв’язків соціальної спільності, у якій даний суб’єкт знаходиться);
- цілеспрямованого порушення в партнері потрібних емоційних переживань чи зміна за допомогою партнера власних переживань і станів;
- надання впливу – зміна станів, поведінки, ціннісно-мотиваційної сфери, індивідуально-значеннєвих утворень партнера (намірів, установок, думок, рішень, представлень, потреб, дій, активності, смаків, норм і стандартів поведінки, оцінки) [6, 51].

Однією з найважливіших груп педагогічних прийомів гуманістичного спілкування є прийоми, що формують вміння почути, тому що спілкування, навіть у самому примітивному його розуміння – “це не тільки говоріння, але і слухання” [9, 67]. Саме ті педагоги, що вміють ефективно слухати і здатні з почутого витягти цінну інформацію стоять на платформі гуманістичного виховання. Професійне слухання, на думку В.Н. Панкратова, – це перший крок у розвитку комунікабельності особистості як одного з найважливіших якостей педагога. Воно включає особливе відношення, що заохочує, до студента, що підштовхує продовжувати акт спілкування, а також специфічний вплив, що сприяє розвитку його думки.

Психолого-педагогічні прийоми, що виробляють у педагога вміння слухати, дозволяють:

- краще розбиратися в тім, що вам говорять чи стверджують партнери (студенти);
- переборювати проблеми міжособистісного спілкування (наприклад, пов’язані з недовірою чи непорозумінням один одного);

- легше сприймати інші точки зору чи нові ідеї;
- запобігати можливі міжособистісні конфлікти в педагогічному процесі;
- визначати, що стоїть за висловленням партнера (які щирі мотиви, спонукання, установки, погляди, бажання, думки й ін.);
- підвищувати ступінь довіри педагога до себе в студентів;
- формувати в студентів відчуття надійності (безпеки, відкритості й ін.) педагога;
- підвищувати ефективність спільної діяльності в педагогічному процесі [9, 70].

Слухання – один із найприємніших аспектів педагогічної уваги, що викладач може виявити до студента. Коли до слів співрозмовника уважно прислухаються, у нього виникає враження, що висловлене почуто навколишніми. Коли на людину звертають увагу, коли його слухають зацікавлено, а не критично, він починає почувати, що вартий уваги і поваги, таке слухання позитивно впливає на самооцінку студента і створює настільки необхідне йому відчуття значимості. У кожної людини існує потреба бути почутим. З цього випливає, що якщо людина буде ставитися до уважних слухачів, вона з більшою імовірністю піде на контакт із тим, хто задовольняє цю його насущну потребу – бути почутим і зрозумілим. Студентам дійсно подобаються ті педагоги, що вміють слухати. Уміло слухаючі користуються особливою повагою [3, 39].

Розглянемо способи і прийоми професійного слухання, що відбивають гуманістичну спрямованість педагогічної взаємодії суб'єктів (викладача і студентів).

В.Н.Панкратов, О.О.Алексеев, Л.А.Громов і інші вчені відзначали, що існують два способи професійного слухання: рефлексивний і нерелфлексивний. Найбільш простим і доступним є нерелфлексивний спосіб слухання. Ефективним прийомом такого слухання є “подача позитивного сигналу”. Мета цього прийому – дати можливість партнеру, що говорить (при активній стимулюючій допомозі слухаючого – педагога), зрозуміліше висловлюватися, а слухачу – краще зрозуміти висловлене.

Техніка професійного педагогічного слухання включає наступні елементи (найпростіші прийоми):

- активну позу (у т.ч. виразна міміка і жести, що супроводжують розповідь співрозмовника, що символізують відкритість, зацікавленість і т.д.);
- щира увага до співрозмовника (це найефективніший прийом, щоб розташувати до себе партнера, що говорить, і, крім того, підготувати його до того, щоб він у свою чергу так само вислухав педагога);
- зосереджене мовчання (найнадійніша відповідь у важкій ситуації, викликана зухвалістю, вульгарністю, хамством співрозмовника);
- прийом слухання “подача позитивного сигналу” зовні може реалізуватися за допомогою наступних сигналів зворотного зв'язку;
- “мінімальні словесні реакції”, тобто нейтральні репліки, адресовані опоненту (“Так, правильно”, “Це точно”, “Так, розумію”, “Продовжуйте, будь ласка” і ін.).

Ці прості слова педагога здатні значно стимулювати студента, що говорить, до висловлення наступних думок;

– “дзеркальне відображення почуттів опонента”. Щоб точніше відбити те, що говорить співрозмовник, потрібно виробити важливе, комунікативне уміння – на емпатичному (емоційно-почуттєвому) рівні рефлексувати по відношенню до партнера, тобто уміло входити у світ його думок і переживань.

До вищезгаданих прийомів здійснення зворотного зв’язку в процесі активного слухання можна також віднести прийом “уточнення”. Він означає прохання активного слухача до того, що говорить, дати необхідні пояснення чи повторити що-небудь неясне. Прикладом таких суджень можуть бути такі фрази як, “Уточніть, будь ласка”, “Чи не важко Вам буде повторити?”

Використання вищенаведених прийомів спілкування, як відзначають фахівці, дає можливість тому, хто говорить зрозуміліше висловлюватися, а слухачу – краще зрозуміти його.

Іншим способом активного професійного слухання є рефлексивний спосіб. У цьому разі найбільш ефективні два прийоми: “Перефразовування”, “Резюмування”.

Прийом “Перефразовування” включає: формулювання думки партнера своїми словами; повернення тому, хто говорить суті його повідомлення, щоб він оцінив, чи правильно його зрозуміли; короткий виклад слів опонента у власній редакції, але при збереженні його точки зору. Мета цього прийому: показати співрозмовнику, що він почутий і зрозумілий; подати партнеру (студенту) позитивний сигнал: ‘я такий же, як і ти’, тобто виробити уміння набудуватися на “хвилю опонента”. Реалізувати даний прийом слухання допоможуть фрази: “Іншими словами, Ви вважаєте, що...”, “На Вашу думку...”, “Отже, Ви думаєте, що...” і т.п. Більш того, перефразовуванням педагог може сформулювати думку студента краще, ніж це зробить він сам, а потім, довівши (при необхідності) її неспроможність, запропонувати своє.

Прийом “Резюмування” – це слухання з метою повторити все сказане, але дуже коротко. Цей прийом означає об’єднання думок того, хто говорить в єдине значеннєве поле. Основна мета прийому – подати сигнал, що слухачий уловив повідомлення цілком, а не яку-небудь його частину (те, що хотів почути; те, що було вигідно почути). Передати почуту інформацію партнеру (студенту) можна за допомогою наступних фраз: “Узагальнюючи те, що Ви сказали...”, “Отже, якщо я правильно зрозумів, Ваша основна думка зводиться до того, що...”.

Таким чином, у рамках двох способів слухання – нереклексивного і рефлексивного можна виділити три основних прийоми педагогічно доцільного слухання: “Подача позитивного сигналу”, “Перефразовування”, “Резюмування”. Кожне з них, при умілому використанні може створити необхідний для партнерів сприятливий психологічний клімат взаєморозуміння і довіри. Крім того, слід особливо зазначити, що одним зі способів слухати себе є усвідомлення

нереалізованих, потенційних можливостей, реалізація розглянутого способу спілкування в педагогічній практиці дає можливість педагогу опанувати уміннями прислухатися до самого себе, виходити на більш високий рівень самопізнання.

Для створення довірливих відносин з тим, хто говорить дуже важливо повідомити йому за допомогою сигналів зворотного зв'язку таку інформацію, яка б максимально точно відбивала б його емоції, почуття, переживання. Тому правильно було б до прийомів спілкування віднести і прийоми активного слухання – співпереживання. Він полягає у вираженні почуттів. Відбити почуття і переживання того, хто говорить, допоможуть природні, некатегоричні твердження: "Схоже, Ви...", "Мені здалося, що Ви...", 'я відчув, що...', 'якщо я правильно зрозумів, Ви відчуваєте...".

Ці звороти мови педагога покликані демонструвати чуйність, готовність зрозуміти і поліпшити комунікативний контакт із тим, хто говорить. Завдяки вербальному зворотному зв'язку з тим, що було сказано чи продемонстровано, завдяки розумінню того, що стоїть за висловленими словами, що слухає, дає зрозуміти тому, хто говорить про свою участь у його справах і думках. Оскільки той, хто говорить має можливість виразити свої почуття, його емоційна збудженість знижується, і часто він після такої розмови випробує психічне полегшення.

Крім способів і прийомів активного слухання у особистісно-орієнтовному педагогічному спілкуванні вчені виділяють прийоми виділення слухаючого [10, 128]. Те, як педагог слухає і реагує на повідомлення, що надходять, що говорить, впливає на реакцію інших людей і їхнє сприйняття реакції педагога. Це означає, що від педагогічних навичок поводження, що сформувалися, слухаючого залежить дуже і дуже важливе – характер подальшої взаємодії зі співрозмовником. Тут йдеться про засвоєння прийомів педагогічного вербального реагування на повідомлення. Наприклад, реакція педагога на слова студента в різних ситуаціях може мати вид: відповіді – співпереживання; відповіді – питання; відповіді – критики; відповіді – ради.

Усі ці прийоми визначаються цілями і особливостями того чи іншого виду спілкування. М.С. Каган виділяє чотири основних функції цілей спілкування у взаємодії суб'єктів:

- мета спілкування знаходиться поза самої взаємодії суб'єктів (педагога і студента);
- мета спілкування містить у ньому самому;
- мета спілкування полягає в приєднанні партнера (студента) до цінностей ініціатора спілкування (педагога);
- мета спілкування – приєднання самого викладача як ініціатора – до цінностей партнера (студента).

Опирайсь до *першої* цільової установці, ми виділяємо такі вимоги до предмету

і способам педагогічного спілкування:

- партнери (викладач та студент) гуманістичного педагогічного спілкування має виступати як особистості, важливі друг для друга;
- прийоми та способи педагогічної взаємодії повинні припускати продуктивне співробітництво партнерів (педагога та студентів) у суб'єкт – суб'єктної взаємодії;
- вони має забезпечувати добре взаєморозуміння суб'єктів у процесі спілкування.

Друга функція орієнтує нас до формування таких вимог до прийомів та способів педагогічної взаємодії, які представляють собою образки для освоєння студентами. До них відносяться:

- передача майстерності до невербальних засобів педагогічного спілкування,
- багатство (різноманітність) форм та засобів спілкування,
- етичність спілкування.

Реалізація *третьої* мети спілкування передбачає виконання таких вимог до вибору прийомів та засобів педагогічної взаємодії:

- позитивна особистісно-орієнтована модальність спілкування, його відкритість;
- підтримка оптимального рівня психологічної близькості між суб'єктами педагогічної взаємодії;
- емпатійність і рефлексивність спілкування;
- наявність ярко виражених морально-етичних і педагогічних якостей особистості суб'єкта (педагога);

І, нарешті, реалізація *четвертої* мети педагогічного спілкування припускає виконання наступних вимог до предметів і способів міжособистісної взаємодії:

- оволодіння майстерністю соціальної перцепції (уміння бачити другого чоловіка (студента), слухати та почути його, почувати його, сприймати і приймати його);
- "внутрішньо-сміслові, особистісні звернення чоловіка до чоловіка" (педагога к студенту) [13, 44];
- орієнтація на цінності і потреби студента, його когнітивний і легітимний (нормативний) базис, сферу почуттів.

Таким чином, комплекс прийомів і способів педагогічної взаємодії, що складає основу гуманістичного спілкування містить у собі: прийоми і способи встановлення контакту, передачі інформації, чи спонукання стимуляції партнерів спілкування, прийоми аутостимулювання, комунікативної координації, встановлення відносин, цілеспрямованого порушення в партнері потрібних емоційних переживань, надання впливу.

Література

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Логос. – 1998. – 279с.

2. Бодалев А.А. Личность и общение. – М.: Международная педагогическая академия, 1995. – 326с.
3. Буюва Л.П. Человек: Деятельность и общение. – М.: Политиздат. – 1978. – 117 с.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – М.: Логос, 1999. – 384с.
5. Каган М.С. Мир общения. – М.: Политиздат, 1988. – 319с.
6. Добрович Н.А. Воспитателю о психологии и психогигиене общения. – М.: Знание, 1976. – 105 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1977. – 208 с.
8. Леонтьев А.А. Психология общения. – М.: Смысл, 1997. – 365 с.
9. Панкратов В.Н. Искусство управлять людьми. – М.: Логос, 1999. – 185 с.
10. Парыгин Б.Д. Основы социально-психологической теории. – М.: Знание, – 1981. – 256 с.
11. Руденский Е.В. Социальная психология. – М.: Инфра–М, 1997. – 224 с.
12. Семиченко В.А. Психология общения. – К.: «Магістр-S», 1998. – 152 с.
13. Шевандрин Н.И. Социальная психология в образовании. – Ростов-на-Дону: Прогресс, 1997. – 217с.

*Нікітченко А.І.
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ВИВЧЕННЯ ОРФОЕПІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ МОЛДОВИ

Серед багатьох мов Молдови українська мова посідає особливе місце, зважаючи на велике число українців, що здавна мешкали і мешкають на цій благодатній землі. Під впливом багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів українська мова в умовах діаспори зазнала значних змін і тому сьогодні відрізняється від норми української літературної мови своєю вимовою, лексичним складом та граматичними ознаками.

Розглянемо найважливіші типи порушення норми, мовленнєві помилки, спричинені інтерференцією як з боку діалекту української мови в Молдові, так і з боку російської мови. Серед них найбільш розповсюдженими і частотними є орфоепічні помилки, які виявляються в порушенні норм української вимови та наголосу.

Як відомо, кожна говірка “має свою фонетичну систему, що відрізняється від фонологічної системи сучасної української літературної мови як складом фонем,